

РОЛЬ КООПЕРАТИВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

В. Є. Данкевич, к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Вивчено та проаналізовано сучасні тенденції сільськогосподарського виробництва. Розглянуто необхідність об'єднання підприємств для впровадження екологічних технологій

землеробства. Розроблено організаційно-економічний механізм створення консультатійного центру у формі обслуговуючого кооперативу для вирішення екологічних проблем землекористування.

Постановка проблеми. Однією із головних складових національної економіки є аграрний сектор, основна мета якого – забезпечення населення якісними продуктами харчування, промисловості – сировиною для переробки. Принциповим моментом ведення сучасного виробництва є необхідність збереження, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів, які повинні розглядатися як єдине ціле в умовах багатостороннього впливу на них людини. У протилежному випадку існує реальна загроза для України втрати конкурентних переваг при виробництві сільськогосподарської продукції.

В умовах ринкової економіки, у зв'язку з рядом об'єктивних та суб'єктивних причин, у сільському господарстві спостерігається надмірне антропогенне навантаження на природне навколишнє середовище. За останні роки різко змінилася структура посівних площ, значно занепала галузь тваринництва, вагомо скоротилося поголів'я ВРХ. Високоліквідні та енергомісткі культури такі як: кукурудза на зерно, ріпак, соняшник потіснили в структурі посівних площ озимі зернові, зернобобові культури, цукрові буряки, льон-довгунець, картоплю, овочі та кормові культури [4]. Цим самим порушено науково-обґрунтоване чергування культур у сівозмінах, натомість запроваджено «монокультуру», що негативно впливає на екологічну складову землекористування [5].

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарським підприємствам необхідно вирішувати значну кількість проблем пов'язаних з екологізацією виробництва, однак даний процес є затратним та потребує системного застосування. Одним із напрямів вирішення даного питання є об'єднання товаровиробників. У даному контексті актуальним є дослідження досвіду кооперації товаровиробників для вирішення екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень. В економічній науці значна увага вітчизняних і зарубіжних економістів спрямована на вивчення питання об'єднання товаровиробників для спільної діяльності на кооперативній основі. Теоретико-методологічні основи розвитку сільськогосподарської кооперації закладено у дослідженнях І. Ємельянова, М. Кондратьєва, М. Туган-Барановського, О. Чайнова. Особливості кооперації в умовах ринкової економіки відображені у працях: П. Березівського, В. Гончаренка, Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, О. Могильного, Л. Молдаван, Ю. Ушкаренко, Г. Черевка та ін.

Відзначаючи цінність результатів досліджень науковців варто відмітити, що не всі теоретичні розробки знаходять застосування на практиці, що свідчить про необхідність подальшого дослідження.

Мета та методика досліджень. Метою дослідження є встановлення ролі кооперативів у забезпеченні екологічного землекористування. Методологічною і теоретичною основою дослідження є системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії, а також надбання аграрної науки з проблем кооперації сільськогосподарських підприємств. У ході дослідження використовувалися такі методи: *абстрактно-логічний* при уточненні поняття «кооперація», формулюванні висновків; *аналізу і синтезу* – при вивченні показників ефективності об'єднання товаровиробників для вирішення екологічних проблем.

Виклад основного матеріалу. Характерними тенденціями останнього часу є екстенсивний метод ведення сільського господарства, збільшення залучення земель до обробітку, використання важкої техніки, нехтування науково обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, повсюдне недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, недосконала система використання мінеральних добрив та невиконання природоохоронних заходів [6].

Порушення міжгалузевих зв'язків, значний диспаритет цін призвели до зменшення капіталовкладень в довгострокове поліпшення земель. Зберегти наявний ресурсний потенціал, в першу чергу земельний, та налагодити його використання на інноваційній основі, з врахуванням технологій, які використовують у сільському господарстві більшість країн світу, є важливим завданням аграрних товаровиробників. Однак для цього у більшості сільськогосподарських підприємств недостатньо фінансових ресурсів.

Проведені дослідження стану використання товаровиробниками сільськогосподарських угідь Житомирської області, засвідчили значну кількість проблем екологічного спрямування. У зв'язку із недотриманням науково обґрунтованих систем ведення господарської діяльності погіршується екологічна ситуація, прогресують ерозійні процеси, які поширені на 105,0 тис. га сільськогосподарських угідь, що складає 3,5 % території Житомирської області і 6,5 % площ сільськогосподарських угідь. Протягом останніх років пройшла значна деградація ґрунтів, що призвело до активізації процесів водної ерозії, значних екологічних та економічних втрат і збитків (табл. 1).

Використання земельного фонду сільськогосподарського призначення в природній зоні Полісся є нерациональним і екологічно

незбалансованим. Співвідношення, яке склалося між орними землями й іншими видами угідь як з екологічної, так із економічної точки зору є незадовільним. Розораність агроландшафту коливається в межах 50–70 %, що майже удвічі перевищує її екологічно обґрунтований показник [2]. В результаті цього маємо підвищений рівень антропогенного навантаження на довкілля, що зумовлює поширення деградації ґрунтового покриву [1].

Таблиця 1

Екологічна складова використання сільськогосподарських земель в Житомирській області

Показник	Рік			Нормативне значення
	2010	2011	2012	
Внесено органічних добрив, т/га	0,9	0,8	0,5	8,4
Внесено мінеральних добрив, кг д. р. /га	54	51	52	170
Вапнування, т/га	0,5	0,4	0,4	2,9
Частка площ під сидератами, %	3	4	3	24
Переважаючі сівозміни	3–5-пільні	3–5-пільні	3–5-пільні	7-пільні

Джерело: власні дослідження.

Загальноновизнаним є тренд погіршення стану агроєкосистем: за останню чверть століття лише середній вміст гумусу в ґрунтах зменшився з 3,5 до 3,1 %, а приріст еродованої ріллі досяг 60–80 тис. га на рік. За оцінками екологів частка сільського господарства в забрудненні довкілля сягає 50 %, тому проблеми агроєкології є надзвичайно актуальними та спонукають товаровиробників шукати напрями їх вирішення [1].

На практиці одним із варіантів вирішення наявних екологічних проблем може стати створення консультативного центру у формі обслуговуючого кооперативу. Враховуючи складність та значні затрати для кожного окремого підприємства здійснювати екологізацією землекористування, ми пропонуємо створити кооператив, що займатиметься вирішенням даних питань.

Приклади успішного функціонування консультативної системи на кооперативній основі в Європі свідчать про її дієвість та ефективність [3]. Кооператив, який створюється для вирішення екологічних проблем, може надавати послуги із планування сівозмін, моделювання контурів полів, визначення для товаровиробників

елементів точного землеробства, залучення у виробництво інноваційних екологічних розробок.

Консультаційний центр, створений у формі обслуговуючого кооперативу, може об'єднувати 8–14 сільськогосподарських підприємств. Радіус розміщення товаровиробників повинен бути не більше 50 кілометрів, що пов'язано з ґрунтово-кліматичними особливостями різних районів та переміщенням експертів-консультантів. Механізм функціонування обслуговуючого кооперативу з надання консультаційних послуг щодо екологізації землеробства представлений на рис. 1.

Рис. 1. Схема функціонування обслуговуючого кооперативу з надання послуг екологічного спрямування

Джерело: власні дослідження.

Запропонований механізм створення обслуговуючого кооперативу передбачає декілька етапів. Насамперед відбувається поширення інформації щодо формування консультаційного центру та переліку

послуг, які він надаватиме: сільськогосподарські товаровиробники отримують інформацію та фахові коментарі про сучасні екологічні технології в аграрному секторі та про можливості вирішення наявних екологічних проблем і зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Наступним кроком є формування групи потенційних засновників, розробка для них організаційно-економічного обґрунтування діяльності кооперативу, складання бізнес-плану та детального графіку його створення. Завершальним етапом є скликання установчих зборів та підготовка до державної реєстрації кооперативу. Об'єднання сільськогосподарських підприємств на кооперативній основі сприятиме економії коштів товаровиробників та покращить екологічний баланс сільських територій.

Висновки. У сучасних умовах господарювання сільськогосподарські кооперативи є організаційно-правовою формою підприємства, що здатна вирішувати проблеми, пов'язані із екологізацією землекористування. Кооперацію слід розглядати як специфічний процес об'єднання зусиль і ресурсів з врахуванням економічної користі від спільних дій в умовах швидких змін ринкового середовища. Сільськогосподарський кооператив є відкритою підприємницькою структурою, заснованою на демократичних принципах рівноправності учасників, створеною на основі добровільного об'єднання їх ресурсів для задоволення потреб.

Об'єднавшись у кооператив сільськогосподарські підприємства можуть вирішувати ряд екологічних проблем: удосконалення структури посівних площ з урахуванням спеціалізації господарства; насичення сівозмін бобовими і зернобобовими високобілковими рослинами; поліпшення системи удобрення за рахунок сидератів, біогумусу, органічних решток сільськогосподарських культур; вилучення із обробітку низькопродуктивної ріллі і забезпечення сталого землекористування; зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Список використаних джерел

1. Галич М. А. Агроекологічні основи використання земельних ресурсів Житомирщини / М. А. Галич, В. П. Стрельченко – Житомир: Видавництво «Волинь», 2004. – 184 с.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?tid>
3. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001. – 380 с.

4. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан [та ін.]. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.
5. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В. М. Зубець [та ін.]. – К.: Урожай, 2004. – 560 с.
6. Проскуріна Н. М. Економічне обґрунтування витрат на відновлення і підвищення ґрунтової родючості / Н. М. Проскуріна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2003. – № 4. С. 54–65.